

да се овај појам и када је штету проузроковао јавни службеник одређује по општим правилима о одговорности за штету.

4. На крају ваља истаћи да је Врх. привредни суд с разлогом решавао о накнади штете и ако је претходно Савезни врховни суд у управним споровима као неосноване одбио тужбе против напред наведених решења. И овај нам случај очито указује колико су тужба за накнаду штете и тужба којом се покреће управни спор два правна средства и да штета, под одређеним условима, може бити проузрокована незаконито односно противправно иако је само решење законито, те да код одговорности јавних службеника тужбу за накнаду штете која је проузрокована извршењем управних аката не би ваљало условљавати претходним вођењем управног спора (4). Уколико се у случају одговорности друштвено-политичких заједница за штету коју проузрокују јавни службеници више примењују општа правила о одговорности за штету утолико ће више у нашем праву бити заштићено начело законитости и начело заштите права грађана и правних лица.

Д. Ђ. Денковић

ШТЕТА УСЛЕД ОДУЗИМАЊА ВОДЕ ВОДЕНИЦИ

Воденица-поточара, којом се служио већи број домаћинстава села П. и села С., престала је да ради јер је Општина В. за потребе свог водовода каптирала врело из кога је воденични јаз добијао воду. Корисници из села П. тврде да је Општина В. накнадила штету корисницима из села С. на тај начин што је на име помоћи за електрификацију села П. дала 1,000.000 дин. Намеравају да у парници траже накнаду штете или ма какву другу компензацију од Општине В.

Да ли се могу надати успеху у таквој парници с обзиром на досадашњу судску праксу?

1. — У Одељењу евиденције Врх. суда Југославије забележен је случај у коме је 1957 подизањем бране за електроцентралу измењен речни ток, због чега је млин на речици изгубио воду.

Окружни суд одбио је захтев власника млина да хидроцентрала исплати вредност млина и млинског постројења у износу од 500.000 дин. Према разлозима, тужиоци су оштећени не у млину већ у приходу који је изостао јер је подизањем бране престала да дотиче вода. Ову врсту штете тужиоци би могли тражити али је нису тражили. — Врх. суд Црне Горе потврђујући првостепену пресуду додаје да је:

(4) Опширније о овом питању видети Др Ладо Вавпетич: О неких питањима, кр се тиче одговорности јавних организација за напакe њихових органа у нашој друштвеној правној пракси. „Зборник зnanstvenih razprav“, 1. XXIX, Ljubljana, 1959, s. 228—234 и Др Д. Денковић: Захтев накнаде штете од државе и правна средства управног права, „Анали“, 1954, бр. 4, с. 463 и сл.

„Вода реке општенародна имовина и њом има право управљати државна заједница преко привредних организација тј. има право користити воду у општем друштвеном интересу. У конкретном случају такву је делатност вршила тужена хидроцентрала подизањем бране и скретањем тока воде за вештачко језеро. Стога тужена страна не може бити одговорна тужиоцима за штету која му је настала помањкањем воде за млин, те је погрешно правно становиште првостепеног суда да би тужиоци могли тражити накнаду штете што млин, услед помањкања воде, не ради и тужиоци не постижу очекивану добит“.

Сав. врх. суд пресудом Рев. 3233/61 од 30 јануара 1962 потврдио је пресуду Врх. суда Црне Горе прихватајући у свему разлоге те пресуде.

2. — У другом евидентираним случају, услед рударских радова постало је неупотребљиво место на коме се налазила воденица; земљиште се слеже и ниво воде опада те воденица не може нормално да ради. Пресудама првог и другог степена (СР Србија) тужиоцу је досуђено 320.000 дин. на име накнаде штете.

Ревизионом пресудом Сав. врх. суда Рев 993/60 од 5 новембра 1960 укинуте су обе пресуде и предмет је враћен на поновно суђење. Сав. врх. суд уочава да овде долази у обзир примена чл. 17 Зак. о рударству („Служ. лист ФНРЈ“, бр. 28/59), који поставља начело да приватном власнику припада право на накнаду штете која настане услед вршења рударских радова. По овом закону разликују се два вида настанка штете. Једно је кад штета настане вршењем рударских радова, онда се о штети расправља по правилима имовинског права и привредна организација одговора по кривици и начелу објективне одговорности, а висина штете би одговарала повраћају у пређашње стање. Другачије стоји ствар кад накнада штете нужно настаје за време или о престанку рударских радова на већој површини земљишта услед слегања земље или других узрока јер закон онда одређује да ће се накнада штете регулисати посебним савезним законом. Такав закон још није донесен и суд је дужан да реши спор имајући у виду да се на накнаду штете овде не примењују правила имовинског права. С тим у вези јавља се и проблем да ли се накнада овде може захтевати у висини која одговара повраћају у пређашње стање.

Према разлозима пресуде Сав. врх. суда која садржи упут како да се поступа приликом поновног суђења, Суд налази да је:

„... било потребно да суд утврди чињенице да ли је штету учинила тужена привредна организација, у коме случају би се накнада штете имала досудити у висини која одговара повраћају у пређашње стање (чл. 17, ст. 1, Зак. о рударству), или је штета нужно морала настати за време или по престанку рударских радова, у ком случају би се висина штете утврдила посебним начином. Имајући у виду да о томе не постоји посебни савезни закон као и то да се у принципу штета мора накнадити, спор о висини штете мора се решавати начином предвиђеним у закону који регулише по суштини сличне односе. Накнада штете у оваквом случају, уколико то посебним законом не буде другачије уређено, не треба да буде већа него накнада која се даје услед експроприације извршене у друштвено привредне сврхе. Оријентацију за то даје чл. 43 и 44 Зак. о експроприацији.

Доследно овим прописима закона суд би приликом утврђивања штете морао да рашчисти до које мере је објект већ амортизован, затим испитати привредни значај објекта како са становишта општих друштвених услова у садашњем моменту и у перспективи развоја тако и са становишта посебних интереса и могућности тужиоца; испитујући ствар у том смислу суд не може занемарити опште познату чињеницу о томе да воде представљају опште народно добро и о томе да перспектива привредног развитака омогућује савременији начин мерења а елиминише поточаре.

„С обзиром на вредност објекта, степен амортизације и овако оцењени привредни значај објекта суд може да утврди висину штете узевши у рачун и материјал који остаје на располагање тужиоцу.

„Ако би се узело (то у овој ствари није јасно рашчишћено) да постоји случај из чл. 17, ст. 1, Зак. о рударству, онда је и за тај случај нејасно рачунање штете начином како је то учинио првостепени а потврдио другостепени суд. Суд је у обрачун висине штете узео и то да је за тужиоца неупотребиво место на коме се воденица налазила те да би воденицу морао сазидати на другом месту. Међутим, по редовном току сасвим је неизвесно да ли би и до када воденица остала ту где је била и да ли ће тужилац моћи стећи право да воденицу поточару подиже на другом месту. То зависи не од редовног промета добара него од одобрења надлежног органа управе, које се доноси у складу са управљањем водама и са задацима друштвеног привредног плана. Обрачун трошкова око преноса материјала и изградње воденице на другом месту није погодан за утврђивање висине штете због већ наведеног разлога.

„И у овом случају се висина штете мора утврђивати другим начином. Погодан начин би могао бити, на пример, начин утврђивања прометне вредности воденице у стању до кога је била до оштећења а та прометна вредност се мора рачунати према степену дотрајалости и према перспективи приватно-сопственичког искоришћења. У једном и у другом случају одговорност за накнаду суд се, наравно, може користити начином предвиђеним у чл. 212. ЗПП, ако за то постоје услови и потреба“.

3. — Од посредног интереса је и случај евидентиран код Сав. врх. суда по предмету Рев 693/62. — Тужени је са тужилачком страном 1951 закључио уговор и за своје право искоришћавања воде на постојећој турбини, чија је вода била потребна тужилачкој страни за нову хидроцентралу, добио у замену право да из нове централе добија 12 KW ел. енергије на час за потребе свога домаћинства. Тужени је иначе турбину подигао 1940 када му је одлуком банске управе дозвољено искоришћавање воде за време од 30 година.

Првостепени суд је утврдио да је овај уговор ништав и да тужилачка страна није дужна да туженику даје електричну енергију по том уговору. Пресуда се заснива на утврђењу да је решењем банске управе туженом било забрањено да на другога преноси своје право без одобрења надлежног органа, па како је ову одредбу из решења тужени прекршио изгубио је право искоришћавања водне снаге.

... Суд није могао узети у обзир навод тужилачке стране да је предмет побијаног уговора о замени ствар *extra commercium*, иако чл. 14 Устава ФНРЈ, који је у смислу члана 115 Уставног закона важећи, одређује да су воде и извори природне снаге, општенародна

имовина, чије управљање и располагање уређује чл. 16. Устав. закона. Републички Зак. о заштити вода („Урадни лист ЛРС“ бр. 40/57) у чл. 5 не узима да би био оштећен општи интерес због промене количине, или просторне или часовне расподеле воде, ако се постављају електричне или друге инсталације преко корита непловних и нестварних површинских водотока, о чему се стара Управа за водoprивреду ЛРС“.

На овом пресуда стаје тако да би се само закључивањем могло рећи да иако је водна снага општенародна имовина, ипак постоје могућности њеног коришћења од стране појединаца у складу са републичким Зак. о заштити воде.

И Врх. суд Словеније одбија жалбу туженога узимајући као разлог то што је повредио концесију добијену од банске управе отуђењем свог права без одобрења надлежног органа па цитира и правна правила предатног Зак. о искоришћавању водних снага која предвиђају ово ограничење преноса. Репуб. врх. суд уз то се бави и питањем промета водне снаге. Дати разлози, међутим, нису јасни:

„Првостепени суд правилно установљава да су по одредбама Савез. устава све воде и извори природне снаге општенародна имовина. Предмет уговора о замени овде је водна снага, која је повучена из промета, која је изван промета. Туженик је овим уговором уступио нешто што није било његово. Позивање у разлозима првостепене пресуде на чл. 4 и 5 репуб. Зак. о заштити вода који важи од 1. ХП 1957 [сада, од 1. I 1961 даље, важи Зак. објављен у „Урадном листу ЛРС“, бр. 39—230/1960] не долази у обзир већ и због тога што се у поменутом уговору о замени ради о значајној воденој снази, која је укњижена у водној књизи, која је по тврђењу тужилачке стране и по спису приложеном уговору била потребна за постројење нове хидроцентралне капацитета приближно 180 КС (то свакако представља промену односа у већој мери) и пошто ју је баш због тога тужени уступио побјаним уговором о замени. Већ те чињенице указују на то да је предметним регулисањем употребе водне снаге између туженика и тужилачке стране оштећен општи интерес и да се на конкретни случај не би могли применити касније издати прописи републ. Зак. о заштити вода“.

И овде суд не говори више о овом аргументу па остаје да се закључи да и другостепени суд стоји правно на истом становишту као и суд првог степена, али да другачије оцењује чињенично стање коришћења воде у конкретном случају. — Са овим разлозима у свему се сагласио Сав. врх. суд у ревизионој пресуди Рев 693/62 од 16 јуна 1962.

*

Очигледно пракса није јединствена. Ни по методу којим прилази питању коришћења воденог тока а ни по томе како материјалноправно решава ствар. Без обзира на разлику у осталим елементима, у сва три горња спора заједничко је то да грађани насупрот радној организацији истичу своје право на коришћење снаге протека воде као право које је постојало

и које је од стране радне организације одузето. У тражењу једнообразног решења за све случајеве у којима је реч о измени стања којим грађани користе водени ток за своје индивидуалне потребе, мислимо да пре свега треба поћи од тога да се затечено стање не може узети као стање које право не признаје и где кориснику у принципу не признаје никакву заштиту.

Чињеница што је вода природно богатство и као таква у друштвеној својини (чл. 8 Устава СФРЈ) нема такав значај да се грађанин правно не може да користи водним током. По Основном начелу III Устава СФРЈ средства за производњу у друштвеној својини служе задовољењу *личних* (подвукао М. Ј.) и заједничких потреба и интереса радних људи. Друштвеном својином на станбеним објектима користи се велики број грађана за личне потребе. Водом као друштвеном својином користи се за потребе свог обрадивог земљишта велики број земљорадника, који по наведеном Основном начелу III „имају право и обавезу да искоришћавају то земљиште ради унапређења пољопривредне производње *у сопственом интересу* [подвукао М. Ј] и интересу друштвене заједнице“.

С обзиром на овакав став Основног закона наше земље не би се могло одрећи право земљораднику да тражи накнаду штете због тога што је радна организација за своје потребе одвела воду коју је он дотле користио као средство за производњу и без које његово земљиште престаје да буде пољопривредно. Због чега онда да радна организација може да ускрати грађанину без икакве накнаде водени ток који он користи годинама за покретање неког свог средства за производњу, у која спадају и воденице.

Пресуда Врх. суда Црне Горе (а уз њу и пресуда Сав. врх. суда) аподиктички решава ствар: вода реке је друштвена својина — друштвеном својином управља друштвена заједница — када то своје право врши не одговара за штету. Такви разлози одричу овде у принципу грађанину заштиту. Због тога се та пресуда у даљем разматрању не узима у обзир за тражење решења о коме је овде реч.

Мора се, наиме, поћи од тога да се друштвеном својином може да користи и појединац за своје личне потребе. Треба испитати само да ли је у нашем правном систему то коришћење друштвене својине од стране појединаца увек регулисано.

У станбеној области, на пример, тај однос коришћења детаљно је регулисан.

У области коришћења водних снага нема прописа који се непосредно баве правом коришћења воде од стране грађана. У републичким прописима (види, на пример, Уредбу о оснивању и организацији Гл. управе вода при Минист. пољопривреде НР Србије — „Служб. гласник Србије“, 32/47) има помена о старању републичких органа управе и дозволама за коришћење водних снага али самих материјалноправних регула нема нити се ту налазе прописи о накнади штете. Предратно законодавство регулисало је Зак. о искоришћавању водних снага од 1931 подизање постројења за искоришћавање водних снага и надзор над свим водама. Коришћење се у

принципу даје концесијом. Законом су призната сва права стечена по ранијим законима или по обичајним правом (§ 72).

Пресудом Врх. суда Словеније (а уз њу и пресудом Сав. врх. суда) у ствари је призната примена правила Зак. о искоришћавању водних снага, који је био на снази на дан 6. IV 1941. Тужени је повредом повластице коју је имао на основу предатног закона, изгубио повластицу и нема више никаквих права на коришћење воде, па ни право које деривира из уговора којим је незаконито отуђио повластицу.

Овакви разлози, не улазећи у то да ли је њима правно ваљано образложена одлука о поништају уговора, показују да судови признају режим предатним правом регулисаног коришћења водних снага. Из тога би следовало да појединац може да користи водну снагу постројењима која су подигнута пре 6. IV 1941 на основу одобрења надлежних органа применом предатних правила која, по оцени суда, нису у супротности са правним системом социјалистичке Југославије. По тим правилима, ту снагу може грађанин да користи и по обичајном праву.

У нашем случају, реч је управо о воденици-поточари подигнутој давно по обичајном праву. Њено коришћење, по схватању у пресуди Врх. суда Словеније, има свој правни основ у предатном закону и уживало би правну заштиту.

За овакву солуцију, мислимо, није потребно тражити основ у предатним правилима. У нашем правном поретку поштују се затечена поседовна стања и права појединаца уколико нису нашим законодавством престала да правно постоје. Револуционарни процес експропријације експропријатора није захватио и воденице-поточаре чије је одумирање само ствар нашег привредног развика. Законодавац их толерише и у њих не дира, а поседовна стања у тим воденицама имају несумњиво имовинску вредност за оне који их користе. Свака имовинска вредност заштићена је законом. Ако је реч о штетним радњама којима се имовинска вредност смањује или уништава, суд је овлашћен и дужан својом одлуком да обезбе штетника на реституцију односно на накнаду штете.

У конкретном случају, грађани као сакорисници користе ток воде а друштвена организација (комунално предузеће) онемогућила је то коришћење. Не постоји савезни закон, а ни републички (подручје СР Србије), који би посебно регулисао односе какви настају коришћењем водне снаге, бар не у вези с накнадом штете. Остаје да суд у правном систему изнађе правила за решење спора.

Цитирани разлози пресуде Сав. врх. суда у приказаном спору о штети насталој услед рударских радова могли би сасвим прикладно да послуже као оријентација суду и у ствари о којој је овде реч. Радовима који нужно настају у вези с обављањем њене делатности на коришћењу природног богатства воде која иначе прапада заједници, радна организација је повредила постојећа права грађана. Накнада за повреду тих права имала би да се одмери по принципима постављеним у експропријационим прописима.

Међутим, по захтеву за заштиту законитости недавно су пресудом Врх. суда Југославије Гз 17/63 укинуте пресуде окружног и општинског

суда те је због ненадлежности суда одбачена тужба у спору где су тужени за наводњавање свог земљишта одвели воду са месга одакле тужилац јазом, још од 1926, спроводи воду за своју воденицу.

Према пресуди Врх. суда „Питање, да ли и коме треба дозволити или забранити употребу воде из корита реке, којим начином и у којој мери се употреба воде дозвољава или забрањује, као и оцена да ли начин и мера употребе која се једном дозвољава спречава или отежава постојеће водно право другог (као што је на пример, случај кад се одводи вода више постојеће воденице) — све то спада у област друштвених послова управљања са јавним водама. Одлучивање о овим питањима и решење спорова појединих субјеката око употребе јавних вода не спада у надлежност суда него у надлежност друштвено-политичких заједница и њихових управних органа као њихово право и дужност управљања друштвеним пословима“.

Др. Миленко Јовановић

УЧЕШЋЕ МАЛОЛЕТНИКА КАО ОШТЕЋЕНОГ ЛИЦА У ПРОУЗРОКОВАЊУ ШТЕТЕ И ПОДЕЛА ШТЕТЕ ИЗМЕЂУ ЊЕГА И ШТЕТНИКА

Малолетник, стар испод десет година, неопрезно је прелазео преко трамвајских шина, па је на њега налетео трамвај саобраћајног предузећа и тешко га повредио.

Наши судови решавајући овај спор, између осталог, дали су следеће образложење:

„Са изложеног — штета се догодила пропустом возача, кочничара [...] радника тужене стране, у томе што тужиоца благовремено није приметио и приступио кочењу трамваја, као и непажњом, недовољном обазривошћу тужиоца, приликом прелаза преко трамвајске пруге и коловоза Булевара. Према томе, штета се догодила обостраном кривицом-пропустом возача, кочничара и непажњом тужиоца.

„Тужена страна у основи је обавезна за накнаду штете у смислу правних правила облигационог права и начела објективне одговорности, а у количини и сразмери кривице.

„Пошто у критично време возач-кочничар [...], радник туженика није благовремено приметио тужиоца и приступио кочењу трамваја а то је могао, у његовој радњи има пропуста, а и тужилац је тада био непажљив, недовољно обазрив са своје стране, приликом прелаза преко трамвајске пруге и коловоза Булевара, према утврђеном чињеничном стању и налазу и мишљењу вештака [...], који није оспораван, по оцени суда, сразмерно је да одговорност за насталу штету — сносе обе стране по ½.“ — (Окружни суд у Београду Р-5519/60 од 27. IX 1961).